

Inleiding

Het visioen uit Ezechiël 37: 1-14 over het dal vol dorre doodsbeenderen is misschien wel het bekendste uit Ezechiël. 'Onze beenderen zijn verdord en onze hoop is vergaan', zo valt te lezen in vers 11. Tegen die beenderen moet Ezechiël gaan profeteren, met als resultaat dat de botten tot levende mensen worden. In de uitleg die de HEERE zelf geeft in de verzen 11-14 blijkt het te gaan om de bevrijding van Israël uit de ballingschap en de terugkeer naar het beloofde land.

In het Israëlische volkslied herkennen we woorden uit Ezechiël 37. De verwachting om vanuit de diaspora weer een springlevend volk te worden, is overgebracht naar de joodse staat van nu:

עוד לא אבדה תקוותנו	'Nog is de hoop niet vervlogen,
התקווה בת שנות אלפים	de hoop van tweeduizend jaar
להיות עם חופשי בארצנו	om een vrij volk in ons eigen land te zijn,
ארץ ציון וירושלים	in het land van Sion en Jeruzalem.'

In het jaar waarin het volk Israël stilstaat bij het 70-jarig bestaan van de staat Israël willen we als Centrum voor Israël Studies een preekschets aanreiken bij dit gedeelte. Misschien hebt u er als predikant al vaker over gepreekt, rond Pasen of Pinksteren bijvoorbeeld. Er zijn vanuit Ezechiël 37 prachtige lijnen te trekken naar de wedergeboorte (van dood levend worden) en het werk van de Heilige Geest, die verandering kan brengen in een dode situatie van mens en wereld.

Maar...die geestelijke toepassing moet dan wel opkomen vanuit de concrete boodschap van de tekst. In dit verband: het werk van de Geest juist vanuit het wonder van de herleving van Israël, zoals dat aan de profeet werd geopenbaard en zoals dat in de geschiedenis van Israël gestalte heeft aangenomen en ... aanneemt. Mooi om daar dan juist op de Israëlzondag het accent op te leggen. Zeventig jaar Israël... teken van hoop!

Werkvertaling Ezechiël 37: 1-14

1 De hand van JHWH was op mij,
in/door de geest deed JHWH mij uitgaan
en zette mij neer in het midden van het dal
dat vol beenderen was.

2 Hij deed mij rondom hen trekken,
rondom.

En zie: zeer velen op de oppervlakte¹ van het dal.

En zie: zeer verdord.

3 En Hij zei tot mij:

Mensenkind,
zullen deze beenderen tot leven komen?

Ik zei:

Heer JHWH,
U weet (het).

4 En Hij zei tot mij:

Profeteer tot/over deze beenderen
en zeg tot hen:
Dorre beenderen,
hoort het woord van JHWH.

5 Zo spreekt de Heer JHWH tot deze beenderen:

Zie, Ik breng geest in jullie

¹ letterlijk: aangezicht

- en/zodat jullie zullen leven.
- 6 En Ik zal geven pezen op jullie,
 en Ik zal doen opgaan vlees over jullie,
 en Ik zal huid over jullie [heen]spreiden,
 en Ik zal geven geest in jullie
 en jullie zullen leven
 en erkennen dat Ik JHWH ben.
- 7 En ik profeteerde zoals mij bevolen was.
 En er was een geluid
 bij mijn profeteren, en zie een (aard)beving.
 En de beenderen kwamen tot elkaar,
 been tot zijn been.
- 8 En ik zag en zie:
 pezen over hen,
 en vlees ging op
 en huid spreidde zich over hen heen
 van bovenaf.
 Maar geest (was er) niet in hen.
- 9 En Hij zei tot mij:
 Profeteer tot de geest,
 profeteer, mensenkind,
 en zeg tot de geest:
 'Zo zegt de Heer JHWH:
 Van vier windrichtingen,
 kom, geest
 en blaas in deze gedoden,
 dat ze zullen leven!'
10. En ik profeteerde zoals Hij mij gebod.
 En de geest kwam in hen,
 en ze kwamen tot leven
 en ze stonden op hun voeten
 een zeer zeer groot leger.
- 11 En Hij zei tot mij:
 Mensenkind,
 deze beenderen (zijn) heel het huis van Israël.
 Zie, zij zeggen:
 'Verdord zijn onze beenderen,
 vergaan onze hoop,
 wij werden afgesneden!'²
- 12 Daarom profeteer
 en zeg tot hen:
 'Zo zegt de Heer JHWH:
 Zie, Ik opende jullie graven
 en Ik doe jullie opgaan uit jullie graven,
 mijn volk,
 en ik brengen jullie naar de grond³ van Israël.

² נִנְחָרְנִי is een (Nif'al) vorm van het werkwoord נָחַר dat 'afsnijden' betekent. Deze vorm komt ook voor in Jesaja 53:8 in de betekenis 'afgesneden van het leven', vgl. Ps. 31:23; Klaagl. 3:54

³ Hier wordt אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל gebruikt. Dat verwijst naar akkerland, grondgebied (vgl. 7:1; Am. 9:15).

- 13 Dan zullen jullie erkennen dat Ik JHWH het ben,
bij mijn openen van jullie graven
en bij mijn doen opgaan uit jullie graven,
mijn volk.
- 14 En Ik zal geven mijn Geest in jullie,
en jullie zullen leven
en Ik zal jullie doen rusten op jullie grond.
En dan zullen jullie erkennen dat Ik JHWH
sprak en (het) deed.'

Uitspraak van JHWH.

Perikoopafbakening

Het bijbelboek Ezechiël kan op basis van gebruikte uitdrukkingen in 52 literaire eenheden worden verdeeld. Hiervan worden 48 eenheden ingeluid door de zinsnede 'Het woord van de HEERE kwam tot mij'. De overige vier literaire eenheden zijn Ezechiël 8:1-11:13; 19:1-14; 37: 1-14 en 40:1-48:35. Ezechiël 19:1-14 is als afzonderlijke literaire eenheid herkenbaar omdat het wordt aangeduid als een klaaglied (קִינָה). Ezechiël 37:1-14 is als literaire eenheid herkenbaar door de uitdrukking 'de hand van de HEERE was op mij' (הַיָּתָה עָלַי יְדֵי־יְהוָה). Dat geldt ook voor Ezechiël 8:1-11:13 en 40:1-48:35. Deze laatste twee eenheden worden daarnaast met een datering ingeleid en evenals 1:1-3:15 als 'visioenen van God' (בְּרָאוֹת אֱלֹהִים)

Auteur en datering

Ezechiël is een zoon van Buzi, de priester (1:3). De betekenis van de naam Ezechiël is 'Mag God versterken' of 'God versterkt'. Hij leefde tijdens de grootste crisis in de geschiedenis van Israël: de periode van de vernietiging van Jeruzalem en de Babylonische ballingschap.⁴

Het boek Ezechiël is vanuit de eerste persoon geschreven. Kenmerkend voor de schrijfstijl van Ezechiël is de 'ik-stijl'. De enige uitzonderingen zijn 1:3 en 24:24. In het eerste geval wordt de profeet geïntroduceerd en in het laatste geval gaat het om een profetie over hem.

Het boek Ezechiël biedt in chronologische volgorde een groot aantal aanknopingspunten voor het dateren van de inhoud: 1:1, het vijfde jaar van de ballingschap; 8:1, het zesde jaar; 20:1, het zevende; 24:1, het negende; 26:1, het elfde; 31:1, het elfde; 32:1 en 17, het twaalfde; 33:21, het twaalfde en 40:1, het vijftiende jaar van de ballingschap.

Het begint met de nauwkeurige datering van Ezechiëls roeping tot profeet in 1:1-3. Die viel in het vijfde jaar na de eerste wegvoering in ballingschap, in 593 v. Chr.

Er is geen dwingende reden om profetieën die aan Ezechiël worden toegeschreven, na de dood van de profeet te plaatsen. Zeker is dat in Ezechiël nergens wordt ingegaan op problemen die zich na de ballingschap voordeden. Nergens in Ezechiël wordt gezinspeeld op de terugkeer als historisch feit of op de inname van Babel door de Perzen. Alle beschreven gebeurtenissen en alle gegeven profetieën passen binnen de regering van Nebukadnezar. Het hele boek moet dan ook naar de overtuiging van zowel Block als Greenberg in de zesde eeuw voor Christus worden gedateerd.⁵

Uitleg vers voor vers

1 Ezechiël zegt dat de hand van de HEERE op hem was. De hand van de HEERE is een aanduiding voor Gods ingrijpen en betreft meermalen het ontvangen van een visioen en een profetie (vgl. 1:3; 8:1).

⁴ M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette (red.), *Bijbelcommentaar Ezechiël – Daniël*, Studiebijbel Oude Testament, deel 11, Centrum voor Bijbelonderzoek, Veenendaal 2014.

⁵ Daniel I. Block, *The Book of Ezekiel, Chapters 1-24*, NICOT, Grand Rapids, Michigan 1997; *The Book of Ezekiel, Chapters 25-48*, NICOT, Grand Rapids, Michigan 1998 en Moshe Greenberg, *Ezekiel, 1-20*, AB 20, Garden Cit, New York 1983; *Ezekiel, 21-37*, AB 20a, Garden City, New York 1997.

De HEERE neemt Ezechiël in de geest mee en plaatst hem in het midden van een dal dat vol beenderen is. De profeet heeft al eerder een visionaire verplaatsing meegemaakt, zodat hij zag wat er in de tempel in Jeruzalem gebeurde (8:3).

2 De tweevoudige opmerking 'zie' vestigt de aandacht op een opmerkelijk verschijnsel. Het zijn zeer veel beenderen en ze zijn volkomen uitgedroogd. Het terrein ziet eruit als een slagveld met mensen die er al geruime tijd liggen (vgl. de 'gedoden' in vers 9). Hierdoor moet uitkomen hoe hopeloos het er met de kans op herleving voorstaat.

Het is opvallend dat er met geen woord gerept wordt van verontreiniging door aanraking van menselijke beenderen. Kennelijk was de verschrikking van de enorme hoeveelheid beenderen zo groot, dat het besef van onreinheid op de achtergrond is geraakt.

3 Maar de HEERE vraagt aan de profeet of deze beenderen weer zullen leven. Vaak wordt verwezen naar Jesaja 26:14-19 waar een soortgelijk probleem speelt. Vgl. ook Job 14:14.

De profeet antwoordt met een dubbele aanspraak. Dit komt veel voor in dit bijbelboek, de eerste keer in 2:4. Het zijn aanduidingen voor Gods macht en verbondstrouw.

Op de gestelde vraag antwoordt de profeet antwoord niet met een 'geen sprake van'. Anderzijds klinkt er ook nog geen volmondig 'ja'. Maar uit een vertrouwen op God en een niet weten wat er gebeuren zal, laat hij de uitkomst over aan God die het wel weet.

De uitdrukking אֲתָהּ יִדְעֶתָ komt vaker bij de profeten voor, met de HEERE als subject. Bijvoorbeeld in Jeremia 15:15, 17:16 en 18:23. Het staat daar voor de profeet ontegenzeggelijk vast dat de HEERE het weet. Niet: 'Hij zal het wel weten', maar 'Natuurlijk weet hij het. Hij is met alles bekend.' Het zou de profeet Jeremia aanvliegen als hij eraan moest twifelen of de HEERE ervan weet of niet (vgl. ook Psalm 31:8, Psalm 69:6; Psalm 142:4).

4 De profeet moet profeteren tegen de dorre beenderen en hen oproepen om naar het woord van de HEERE te luisteren.

5 Hij moet ze vertellen dat de HEERE (een) geest in hen geeft, met als gevolg dat zij tot leven zullen komen. Een verwijzing naar Genesis 2:7 waar God de levensadem blies in Adam bij de schepping, waardoor deze een levend wezen werd.

6 De opstanding voltrekt zich in een aantal handelingen. God zal op de dorre beenderen eerst pezen aanbrengen. Daar overheen zal Hij vlees leggen dat onder de huid komt. En daarop zal Hij de huid spannen. Het werkwoord קָרַם komt alleen voor in de verzen 6 en 8 en in de Hebreeuwse tekst van Sirach 43:20, waar het een parallel is van 'bekleden'. Vervolgens zullen de dode lichamen tot leven komen en zal men zo erkennen dat Hij de HEERE is.⁶

7 Wanneer Ezechiël doet wat hem is opgedragen, ontstaat er direct geruis en beweging en de beenderen komen bij elkaar, zoals ze bij elkaar horen.

Bijzonder is dat we in Mattheüs 27:51-53 en 28:2 ook de verbinding zien tussen een aardbeving en de opstanding.

8 Ezechiël ziet hoe de lichamen een fysiek herstel krijgen, maar er zit nog geen leven ('geest') in hen.

9 Ezechiël moet nu tot de geest profeteren en in de naam van de HEERE de opdracht geven dat deze van de vier windstreken komt en in de gedoden blaast, zodat zij tot leven komen.

Het is goed, erop te letten dat wind en geest met hetzelfde Hebreeuwse woord רוּחַ worden aangeduid. De wind = de geest = de Geest komt van de vier windstreken en blaast in de gedoden.

10 Ezechiël doet opnieuw wat hem opgedragen wordt en direct komt er een geest in hen. De gedoden komen tot leven en gaan op hun voeten staan. Zo ontstaat er een grote menigte van mensen.

11 De HEERE vertelt dat de beenderen een aanduiding zijn van het hele huis van Israël. Het gaat hier om het hele volk, de twaalf stammen, zoals ook blijkt uit het vervolg in dit hoofdstuk (vers 15-19).

De dorre beenderen verwijzen naar de ballingschap en het gevoel van moedeloosheid. De gebruikte beelden laten hierover geen misverstand bestaan. Het is waarschijnlijk dat de val van Jeruzalem en het verloren gaan van de tempel (33:21) deze gevoelens hebben opgeroepen. Nu is er geen hoop

⁶ B. Maarsingh, *Ezechiël III*, POT, Callenbach, Nijkerk, 1991, p. 81

meer op terugkeer en op herstel. De positieve beloften in de profetieën van Ezechiël die volgen (Ez. 34-36) zullen met ongeloof ontvangen zijn. Het volk heeft geen hoop en moed meer. Maar ook in die omstandigheden weet de HEERE raad.⁷

12 Hoewel het visioen een situatie beschrijft waarin geen begrafenis heeft plaatsgevonden, komt in vers 12 het woord 'graven' naar voren. De HEERE laat verkondigen dat Hij de graven van zijn volk zal openen en de Israëlieten uit hun graven zal laten 'opgaan' en hen terug zal brengen naar het grondgebied van Israël.

13 Dit zal leiden tot het besef dat de HEERE dit gedaan heeft. Hier en in het vorige vers komt de uitdrukking 'mijn volk' voor, als aanduiding van de verbondsverhouding van de HEERE met Israël. Ondanks de bedreven zonden, de oorzaak van de ballingschap (zie 36:19) blijft de relatie in stand.⁸

14 Als de HEERE doet wat Hij heeft beloofd, zal Israël weten dat Hij zijn Woord waargemaakt heeft. Dat wordt bevestigd met de vermelding aan het slot.

Belangrijke thema's

Dal vol beenderen

Het is in de joodse traditie vrijwel onbestaanbaar dat in de directe leefwereld zoiets als een vuilnisbelt voor lijken zou voorkomen. Het begraven van de doden is een van de liefdediensten. Onbegraven blijven is een vervloeking. Erger kan je niet overkomen. Stel je voor dat roofdieren aan de haal gaan met wat er van je lichaam rest. Wat er in Jeremia 22: 18-19 over Jozakim gezegd wordt, spreekt boekdelen. Vgl. ook 1 Koningen 14:11 (tegen Jerobeam en zijn huis); Jeremia 16:4; 29:5 (tegen Egypte).

Niet alleen in Israël is onbegraven blijven een zaak waarvan men huivert. In verschillende annalen werpen de Assyrische koningen hun tegenstanders 'als mest op de akker' en daarmee ten prooi aan de wilde dieren als natuurlijke opruimers.

Denk in dit verband aan Israëliische vrijwilligersorganisaties zoals ZAKA. Zij gaan bij terreuraanslagen op zoek naar zelfs de allerlaatste restjes van een omgekomen slachtoffer, om die vervolgens te kunnen laten begraven.

Ook de gewoonte bij joodse graven om iemand die begraven is te eren door een steentje op zijn/haar graf te leggen, heeft alles te maken met de graven in het veld die door stenen waren gemarkeerd en beveiligd tegen het opgraven en wegslepen door wilde dieren. De voorbijganger herstelde het enigszins afgetakelde graf door de stenen weer te rangschikken.⁹

Daarmee is nog niet alles gezegd, want het woord ~c[, uit Ezechiël 37 staat niet alleen voor 'gebeente' in de zin van skelet, maar ook voor 'wezen', 'identiteit'. In Psalm 139:15 bijvoorbeeld, waar datzelfde woord gebruikt wordt gaat het niet over het skelet, als zou het een soort prenatale echo zijn, maar over het meest wezenlijke van de mens. De Nieuwe Bijbelvertaling heeft het woord daar dan ook terecht met 'mijn wezen' vertaald.

Als Adam in Genesis 2:23 uitroept: 'Deze is ditmaal been van mijn beenderen...' dan gaat het niet om de moleculaire samenstelling van het skelet, ook niet vanwege de weggenomen rib die als basismateriaal wordt genoemd, maar gaat het om het wezen van de mens. Het drukt de diepe, totale verwantschap uit (vgl. Genesis 29:14 en Richteren 9:2).

Huis van Israël

In vers 11 wordt de uitdrukking **בֵּית יִשְׂרָאֵל** 'huis van Israël' gebruikt. Deze uitdrukking komt in het boek Ezechiël 83 keer voor. In profetische literatuur functioneert de uitdrukking 'huis van' vaker als aanduiding voor een stam of hele natie. Vgl. het 'huis van Juda' (Jes. 22:21) en het 'huis van Jakob' (Jes. 10:20). In zijn profetieën spreekt Ezechiël het volk aan als collectivum.¹⁰

⁷ M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette (red.), *Bijbelcommentaar Ezechiël – Daniël*, p. 511

⁸ M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette (red.), *Bijbelcommentaar Ezechiël – Daniël*, p. 511

⁹ Piet J. van Midden, 'Meekijken met Ezechiël', in *Amsterdamse Cahiers*, nr. 26, Uitgeverij 2VM, 2011, p. 79

¹⁰ M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette (red.), *Bijbelcommentaar Ezechiël – Daniël*, p. 24

Het verbond

Het verbond ligt ten grondslag aan het handelen van God in het boek Ezechiël. De verbondsrelatie vormt de achtergrond voor het regelmatige gebruik van het woord עַמִּי 'mijn volk' (in deze perikoop in vers 12 en 13). Ook wordt in het boek Ezechiël vaak de verbondsformule gebruikt: 'Ik zal uw God zijn en u zult mijn volk zijn' (vgl. 34:30; 36:28; 39:7). Bij Ezechiël is het verbond geen garantie voor veiligheid van het volk, want op zonden volgen oordelen. Hierin sluit het boek aan op de teksten over zegen en vloek in Lev. 26 en Deut. 28.

De realisatie van de verbondsvloeken mag de lezer echter niet blind maken voor de positieve kanten van het verbond. In Ezechiël 16 komt bijvoorbeeld naar voren dat Israël in een huwelijksverband met God verbonden is. Ook al is Israël ontrouw en zal dat ook gestraft worden, de HEERE zal blijven denken aan zijn verbond van vroeger en een eeuwig verbond met Israël sluiten (16:60).¹¹

Deze blijvende trouw van God aan zijn verbond met Israël, is ook voor ons als Centrum voor Israëlstudies van belang. Dit geeft ons een andere verbinding met Israël dan ten opzichte van enig ander volk.

Plaats in de Joodse liturgie (vgl. kindermateriaal bij deze preekschets)

Op de sjabbat in de Pesachweek wordt Ezechiël 37: 1-14 gelezen als haftara (profetenlezing) bij Exodus 33:12-34:26 en Numeri 28:19-25. De lezing uit Exodus beschrijft de onderhandelingen tussen God en Mozes. Na de gebeurtenis met het gouden kalf heeft de HEERE aan Mozes opgedragen om het volk verder te leiden op weg naar het beloofde land. God belooft - op Mozes' aandringen - dat Hij zelf met hen mee zal reizen en Hij sluit om dat te bekrachtigen een nieuw verbond met het volk.

Het onderstreept Gods trouw aan Zijn volk, Hij laat hen nooit los. Zowel in Exodus 34: 10-11a als in Ezechiël 37: 4-6 belooft God wonderbaarlijke dingen, waar in beide gevallen de hele wereld getuige van zal zijn! In deze zin sluit de profetenlezing uit Ezechiël 37 natuurlijk direct aan bij het Exodusverhaal van Pesach.

Erkenning van de HEERE

In de verzen 6, 13 en 14 van Ezechiël 37 wordt gesproken over de erkenning van de HEERE. Dat is het doel. De formulering dat Israël (en de volken) zullen erkennen wie JHWH is, komt maar liefst 72 keer in het boek Ezechiël voor. De eerste keer in 6:7 'Dan zult u weten (beseffen, inzien, erkennen) dat ik de HEERE ben'. Ongeveer driekwart van deze uitspraken komt voor in de oordeelsprofetieën en de overige in de boodschappen van herstel voor Israël.

Het is opvallend dat de woorden van erkenning ook in het boek Exodus voorkomen en het lijkt aannemelijk dat Ezechiël hierbij aansluit. In Exodus 6:7 staat dat de Israëlieten bevrijd worden uit Egypte en tot Gods volk aangenomen worden. 'Dan zult u weten dat Ik de HEERE, uw God ben'. Niet slechts de Israëlieten komen tot die erkenning, maar bij de uittocht van Israël zullen ook de Egyptenaren weten dat Hij de HEERE is (Ex. 7:5). Voor hen betekent het dat zij toegeven dat God met zijn volk is. Door het herstel van Israël zullen de volken weten dat JHWH God is (36:36; 37:28).

Zoals Hij Israël uitleidde uit het slavenhuis Egypte, zo zal Hij in een nieuwe uittocht zijn volk brengen 'in het land dat Ik aan uw vaders gezwoeren heb te geven' (20:41-44). Dat heil hangt niet af van de voorwaardelijke gehoorzaamheid van het volk, maar van Gods ingrijpen.

In vergelijking met het boek Jesaja is bij Ezechiël de HEERE niet zozeer de Schepper en universele God, maar vooral de God van Israël.¹² De vraag aan ons is of wij in het bestaan en voortbestaan van dit volk Hem ook erkennen.

Verhouding met de staat Israël

Ook wij zien voor ogen dat het volk Israël een levende werkelijkheid is, bewaard door de verschrikkingen van de sjoa heen en terugkerend naar het land van Gods belofte. Daarin zien wij de hand van God in de geschiedenis. Hij is trouw aan zijn verbond. Het wonder van Israëls bedreigd

¹¹ Vgl. M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette (red.), *Bijbelcommentaar Ezechiël – Daniël*, p. 22

¹² M.J. Paul, G. van den Brink, J.C. Bette (red.), *Bijbelcommentaar Ezechiël – Daniël*, p. 23v

volksbestaan en tegelijk gewaarborgd voortbestaan binnen de christelijke gemeente wel bijzondere aandacht hebben. Want, zoals te lezen is op een kleine steen op de berg Karmel: *'Israël is a living sign in world history, that God lives and that His Word is yes and amen.'*

Een wonder is het, dat een opgejaagd volk nu weer een plek heeft onder de zon. De staat Israël is voor de kerk niet een gewone staat. Dat is onmogelijk, ook wanneer de oprichting van de staat niet gezien wordt als concrete vervulling van de profetieën. Het is het thuisland van het Joodse volk, en daarom zal het met andere belangstelling worden gezien.

In het visiedocument van het Centrum voor Israël Studies schreven we over onze verhouding met de staat Israël het volgende: 'De huidige staat Israël is gebaseerd op internationaal recht. Als staat is Israël uiteraard ook aanspreekbaar op internationaal recht. Ondertussen is het voor ons tevens een geloofsuitspraak, dat de staat Israël niet toevallig is ontstaan en grote betekenis heeft voor het Joodse volk, als de plaats waar Joden de kans krijgen hun Jood zijn op een betere manier te beleven. Evenals het Joodse volk heeft ook het Palestijnse volk recht op ruimte, veiligheid en vrede. Het CIS wil niet aansturen op een bepaalde oplossing van het conflict, en wil geen partijpolitieke beweging vormen. Wel zal het CIS initiatieven ondersteunen, die in lijn met de uitspraken van de wet en de profeten, tekenen van vrede willen oprichten, die over de grenzen van de volkeren heen gaan.'¹³

Gedachten met het oog op de preek

Tegenover de ingang staat van de Knesset staat de 4,30 meter hoge menorah, geschonken in 1956 door de Britse regering, ter gelegenheid van de achtste verjaardag van de staat Israël. In negenentwintig voorstellingen wordt de geschiedenis van Israël verteld, van de aartsvaders tot de stichting van de moderne staat.

Op de middenarm worden de sjoa en de opbouw van de jonge staat afgebeeld. Direct daarboven, vermoedelijk naar de bedoeling van de kunstenaar om die beide met elkaar te verbinden, de profetie van Ezechiël 37. Je ziet beenderen en skeletten die overeind komen, wanneer de wind, de geest (afgebeeld als een man met wapperende kleren), erover waait. De bedoeling van de kunstenaar is geweest om de staat Israël, of in elk geval het leven in het land, als het nieuwe leven na de grote dood van de oorlogstijd te beschouwen.

In Ezechiël 37: 1-14 krijgt Ezechiël een dal vol doodsbeenderen te zien. Een massagraf. The killing fields. Daar moeten we aan denken. Alleen nog botten. Dat wat van menselijk leven uiteindelijk overblijft. Naar de betekenis van het lugubere schouwspel dat Ezechiël te zien krijgt hoeven we niet te gissen. Dat wordt in vers 11 aangegeven: 'deze beenderen zijn heel het huis van Israël'. Het wordt van levenden gezegd, maar die levenden zélf zeggen: 'het is met ons gedaan'. Een situatie in de ballingschap in een toestand van volslagen uitzichtloosheid en onmacht. Afgesneden van het land, de tempel, van God... Een volk ten dode opgeschreven.

Ineens klinkt dan die vraag: 'Mensenkind, zullen deze beenderen tot leven komen'? Zal Israël vernieuwd worden? Niet alleen terugkeren, maar ook een werkelijk levend Godsvolk worden? De feiten lijken duidelijk te zijn: dood is dood. En een 'mensenkind', dat zelf stof is en aan het sterven is

¹³ Visiedocument, Centrum voor Israël Studies (2008)

prijgegeven, kan daar niets aan veranderen. Deze beenderen weer leven Wij zouden eerder zeggen: hoe zullen we deze beenderen netjes begraven?

Maar alleen al het feit dat die vraag gesteld wordt, mag hoop geven. Is Hij die de vraag stelt immers niet de Almachtige en de Getrouwe? Hij geeft steeds aan: 'Ik zal' En ook blijft klinken: 'mijn volk'. Ondanks alles. Hierin horen we Gods hart dat klopt van onberouwelijke roeping (vgl. Romeinen 11:29). Dan klinkt de krachtige belofte voor Israël van terugkeer, herstel en wonen in het land. En dat loopt uit op de erkenning dat het de HEERE is, de God van het verbond, die dit doet.

Wanneer we - voorzichtig - mogen meezeggen met de synagoge dat de staat Israël 'een ontluikend begin van Israëls verlossing' is, dan moeten wij maar beginnen met de erkenning dat ook lange tijd 'een bedekking' op ons gezicht gelegen heeft met betrekking tot het lezen en het verstaan van dit schriftgedeelte. Tot veler verrassing is er onmiskenbaar sprake van vervulling van deze belofte - vóór en ná 1948.

Daarbij moeten we oppassen om de stichting van de staat Israël te zien als een vergoeding, een oplossing of een antwoord op de vragen, die de sjoa oproept. Toen na de Tweede Wereldoorlog een Amerikaans officier het concentratiekamp Bergen-Belsen bezocht en daar al die graven en lijken zag, reageerde hij geschokt: 'wat Ezechiël in de geest zag, zag ik in werkelijkheid'.

In haar toelichting op het indrukwekkende schilderij 'Dorre Doodsbeenderen'¹⁴ schrijft Jip Wijngaarden: 'Aan de profeet Ezechiël wordt gevraagd om eens goed van alle kanten om deze dorre doodsbeenderen heen te lopen. En dat is niet voor niets! God is op zoek naar een mensenkind dat niet alleen aanschouwt maar ook bereid is zich te vereenzelvigen met de dorre doodsbeenderen. Iemand die de moed heeft de vervlogen hoop van deze beenderen te omarmen. Die het gevoel van afgesneden te zijn met hen meevoelt. Die het aandurft de stinkende doodsgeur op te snuiven en ondertussen niet de andere kant op kijkt. (...)

Toen ik over de grond van het voormalige concentratiekamp Auschwitz liep, werd ik overmand door een ondraaglijk verdriet. Een eenzaamheid die geen bodem kent. Een golf van paniek kwam in mijn binnenste naar boven, alsof ik moest overgeven. Mijn God, waar was U toch? Waarom heeft U hen verlaten? Op deze vraag, die zelfs Jesjoea aan het kruis naar de hemel richtte, heb ik geen antwoord. Deze bittere vraag blijft onbeantwoord maar ik heb besloten hem als zodanig met mij mee te dragen.'

Inderdaad, de zes miljoen vermoorde kinderen, vrouwen en mannen werden niet levend toen de staat Israël gesticht werd, en daarmee blijven vragen staan. Maar dat de overlevenden van de oorlog en de mensen die in Israël leven iets van Ezechiël 37 terugzien in de gebeurtenissen van 1948, lijkt me niet in te gaan tegen de betekenis van de tekst. De mogelijkheid van toepassing is immers groter dan bedoeld door de profeet.

Anderzijds betekent vervulling niet, dat nu in één keer ook meteen alles voltooid en afgelopen is. Wat merken we - om het vragenderwijs te stellen - van de Geest in Israël? Geeft dit bijbelgedeelte geen aanleiding om méér voor Israël te hopen dan wat we er nu van zien? Dat geldt temeer, omdat Christus gekomen is, dé Opstanding en hét Leven. Is dan juist niet vanwege Hem en Zijn volbrachte werk nog méér te verwachten?¹⁵

Dan mag gedacht worden langs de lijn die Paulus voor de toekomst van Israël, de kerk en de wereld uitzette in Romeinen 9-11: 'Want als hun verwerping verzoening voor de wereld betekent, wat betekent dan hun aanneming anders dan leven uit de doden?' (Romeinen 11: 15)

ds. C.J. (Jacco) Overeem MA

¹⁴ Zie: <http://jipwijngaarden.com/cms/wp-content/uploads/2017/01/dry-bones.jpg>

¹⁵ ds. H. Biesma, 'Herleving in de Doodsvallei', in: Vrede over Israël, jaargang 46, nr. 2, maart 2002